



BAUDRILLARD'IN FOUCAULT ELEŞTİRİSİNDE ÖZNE SORUNALI VE İLETİŞİM ARAÇLARININ İŞLEVİ

The Subject Problem and the Function of Communication Technologies in
Baudrillard's Critique of Foucault

İbrahim Emre GÜNAY*

ÖZ

Bu çalışmada Foucault'nun öznenin iktidar ile olan etkileşimi bağlamında nasıl oluştuğuyla ilgili analizlerinin üretim düzenine ait olduğu ve tüketim düzeninde geçerli olmadığı Baudrillard'ın ortaya koyduğu tartışmalar ve iletişim teknolojilerinin işlevi üzerinden nitel bir yaklaşımla ve doküman analizi yöntemiyle gösterilmeye çalışılmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra üretim düzeni sonlanmış ve tüketim düzenine geçilmiştir. Çalışmanın odak noktası Baudrillard ve Foucault arasındaki tartışmadan yararlanarak öznenin oluşumu ve sonlanmasının radikal biçimde nasıl gerçekleştiğini ve iletişim araçlarının buna işlevsel olarak nasıl katkıda bulunduğunu gözler önüne sermektir. Bu bağlamda önce üretim düzeninde öznenin oluşumuyla ilgili Foucault'nun analizleri sonrasında tüketim düzeninde öznenin sonlanmasıyla ilgili Baudrillard'ın analizleri ortaya konulmuş ve bu bağlamda iletişim araçlarının işlevi gösterilmeye çalışılmıştır. Baudrillard'ın eleştirisi doğrultusunda Foucault'nun öznenin oluşumuyla ilgili analizlerinin üretim düzenine ait olduğu ve tüketim düzeninde geçerli olmadığı ya da Foucault'nun rasyonel öznesinin tüketim düzeninde sonlandırıldığı analizi yapılmıştır. Bunun için önce Foucault'nun düşünce dünyasında öznenin üretim düzeninde nasıl rasyonel temelde oluşup geliştiği, iktidarın gelişimi üzerinden ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Baudrillard, Foucault, üretim düzeni, tüketim düzeni, özne.

ABSTRACT

In this study, it has been tried to expose that Foucault's analysis of how the subject is formed in the context of its interaction with power belongs to the production order and is not valid in the consumption order through Baudrillard's discussions and the function of communication technologies with a qualitative approach and document analysis method. After the second half of the 20th century, the production order was ended and the consumption order was started. The focus of the study is to reveal how the formation and termination of the subject occur radically by making use of

* Öğr. Gör. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İstanbul/Türkiye. E-posta: ibrahimemregunay@gmail.com. ORCID: 0000-0003-0657-8164.

the discussion between Baudrillard and Foucault and the functional contribution of the means of communication. In this context, firstly Foucault's analyzes on the formation of the subject in the production order are presented, then Baudrillard's analyzes on the termination of the subject in the consumption order are presented and in this context, the function of communication technologies is tried to be shown. In line with Baudrillard's criticism, it has been analyzed that Foucault's analyzes of the formation of the subject belong to the production order and are not valid in the consumption order, or that Foucault's rational subject ends in the consumption order. For this, firstly, how the subject was formed and developed on a rational basis in Foucault's world of thought was revealed through the development of power.

Keywords: Baudrillard, Foucault, production order, consumption order, subject.

Giriş

Baudrillard'a göre Foucault'un iktidar ve özne temelinde başarılı analizler yapmasının nedeni bu kavramların anlamlarını yitirerek simülasyon evreninde başka bir deyişle tüketim düzeninde yaşamalarıdır. Foucault'nun söylemleri gerçeklik ilkesinin hâkim olduğu bir evrene ait olmadığından bilimsel çözümlenmeleri de yapılamaz. Çünkü bu analizler tüketim düzeninde ya da Baudrillard'ın deyişle simülasyon evreninde yapılmaktadır ancak kavramlar gerçeklik ilkesinin hakim olduğu bir düzene başka bir deyişle üretim düzenine aittir. Bu bağlamda Baudrillard analizinde Foucault'un son derece başarılı bir şekilde kendi bakış açısını betimlediğini açıkça vurgular. Tüm nitelendirmeler anlamla yüklüdür, cümleler giderek anlam sarmalı içinde kendi işlevlerini yerine getirirken, sözcükler çok titizlikle seçilmiş ve söylem nesnellik içinde çizgisel olmayan ama belirli bir yöne sahiptir (Baudrillard, 2017: 15). Ancak Baudrillard'a göre Foucault'nun analizleri üretim düzeninde geçerlidir, tüketim düzeninde geçerli değildir.

Foucault'nun başarısı günümüzde tamamen yok olmakta olan bir dönemin başka bir deyişle üretim düzeninin ilk yıllarını çalışmayı ya da analiz etmeyi tercih etmesinden kaynaklanmaktadır. Foucault'ya göre iktidarın ve politikanın sonu yoktur. Despotluktan disiplin toplumuna ve sonrasında biyo-politika aşamasına geçiş iktidarın dönüşümünü göstermesi açısından önemlidir. Ancak Baudrillard'a göre bu değişim rasyonalite temelinde gerçekleşmektedir oysaki tüketim düzeninde rasyonalite ölmüştür ve dolayısıyla iktidar ve özne göstergeye dönüşmüşler ve bütünleşerek ölmüşlerdir. Simülasyon evreninde tüm kavramlar kendilerinin ötesine geçerek sonlanmışlardır ve artık ölümler.

İnsanlar üretim düzenine ait gerçeklik ilkesinin mevcut olduğu zamanlardaki toplumsal hedeflerden koparak, hayallerini, ütopyalarını kaybetmişlerdir. Toplumsal ideallerin sonlandığı, herkesin tek başına kaldığı, bireysel değerlerin toplumsal değerlerin önüne geçtiği bir evrende başka bir deyişle tüketim evreninde hapsolmuşlardır (Adanır, 2011: 53). Rasyonel üretim düzeninden haz temelli irrasyonel tüketim düzenine ya da ekonomi politikten gösterge ekonomi politikte geçilmiştir ve böylece her şey işlemsele uğrayarak biçimsel olarak varlığını devam ettirmesine rağmen içerik olarak dönüşmüştür ya da kendisinin ötesine geçmiştir. Her şeyin göstergeye dönüşerek tüketim düzenine eklemelendiğini söyleyebiliriz. Batı uygarlığı Aydınlanma sonrası geçirdiği dönüşümlerin sonucunda öngörülme bir kısır döngü içine düşmüştür (Adanır, 2017: 74). Simülasyon evreninde üretim kendini aşarak yeniden üretim sürecine dönüşmüştür ve diğer tüm kategorilerde bundan etkilenmiştir. Başka bir deyişle insanlar gerçeklik ilkesinin yitirildiği tüketim düzeninde sürekli aynı şeyleri yeniden üretmek kendini tekrara bırakmış bir kısır döngüye hapsolmuşlardır.

Foucault'nun iktidar analizi öznenin oluşumunu gözler önüne sermesi açısından önemlidir. İktidar rasyonalite temelinde özneyi oluşturmaktadır (Foucault, 2019: 27). Öznenin anlaşılması özne ve iktidar arasındaki ilişkinin çözümlenmesini zorunlu kılmaktadır. İktidar rasyonel olarak dönüşürken, özne düzenin gerektirdiği koşullara bağlı olarak üretilmektedir. Bu bağlamda Foucault'nun düşünceleri takip edilerek iktidarlar dönemsel olarak kategorize edilecek ve öznenin oluşumu üretim düzeninin bir parçası olarak rasyonel temelde incelenecektir.

Baudrillard'ın simülasyon evreni ya da tüketim toplumu analizi diğer tüm kavramlarla beraber öznenin kendisinin ötesine geçerek göstergeye dönüşmesi ve tüketim toplumunun bir parçası olmasını göstermesi açısından önemlidir (Baudrillard, 2016). Çünkü rasyonel temelde oluşturulan özne irrasyonel bir düzende sonlanmıştır. Bu bağlamda üretim düzeninde oluşturulan öznenin tüketim düzeninde sonlandığını ortaya koymak amacıyla değişen değer yasası ve bu değişime bağlı olarak kavramların dönüşümü ve sonlanması bölümler halinde analiz edilecek böylece öznenin sonlanması hem kendi içinde hem de diğer kategorilerin sonlanması bağlamında gösterilmeye çalışılacaktır.

Ayrıca tüketim düzeninin en önemli unsurlarından olan iletişim araçlarının analizi her şeyin irrasyonel olarak kendi anlamlarının ötesine geçerek göstergeye dönüşmesine rağmen sanki hala rasyonalite ve üretim düzeni varmış gibi bir izlenim vererek insanların bu değişimi fark etmemelerini sağ-

laması ya da öznenin diğer kavramlarla beraber sonlanmasını perdelemesi açısından önemlidir. Öznenin tüketim düzeninde kendinin ötesine geçerek sonlanmasında diğer bir unsur olan iletişim araçlarının işlevi incelenecektir. Böylece çalışmamızın ana hedefi olan Foucault'un öznesinin üretim düzeninde oluşumu ve Baudrillard'ın tüketim düzeninde ya da simülasyon evreninde sonlanmasının analizi yapılacak ve öznenin sonlanmasında iletişim araçlarının işlevi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Foucault'da İktidar ve Özne İlişkisi

Foucault kapitalizm ve rasyonalizm bağlamında bireyi, toplumu, kurumları analiz ederek, yasaların iktidarı betimleyen somut biçimler olduğu geleneksel siyaset ve devlet aygıtını aşarak, bireyin kılcal damarlarından toplumun tüm alanlarına kadar iktidarın analizini yayarak öznenin dönüşümünü gözler önüne sermeye çalışmıştır. Başka bir deyişle Foucault'ya göre iktidar her yerdedir ve işlemektedir (Foucault, 2003b: 175-176). İktidar insanların birbiriyle olan ilişkileri neticesinde ortaya çıkmaktadır (Mertek, 2020: 78). İktidar insanın içinde olduğu yaşamın tüm alanlarını kaplamaktadır ve birbirinden farklı biçimlerde sayısız noktada uygulamaları vardır. Bu bağlamda Foucault'nun iktidar çözümlemesinde asıl sorun, iktidarın nasıl uygulandığı ve bu uygulamaların sonuçlarına bağlı olarak öznelerin oluşum ve oluşturulma süreçlerini çözümlemesidir (Sarup, 1995: 92). Foucault'ya göre bireyi özne yapan iktidar tekniği bireyleri kategorize eder, bireyselliği belirler, kimlikle, bireye hem kendisinin hem de öteki bireylerin tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatır ve gündelik yaşamı düzenler. Bu bağlamda öznenin nasıl oluştuğu aslında bir boyun eğdirme pratikleri olarak iktidar biçimini ya da ilişkilerini anlamaktan geçmektedir. Bu iktidar ilişkileri gündelik yaşamın her anına davranış kalıpları olarak sızmıştır. Foucault devletin üzerinde, onu aşan bir şey olarak iktidar analiz edilmeden öznenin nasıl oluşturulduğunun anlaşılmasını olası olarak görmez. Foucault'nun iktidarı kavram olarak devlet aygıtının üzerinde onu aşan bir anlam taşımaktadır diyebiliriz.

İktidar bilgiyi biçimlendirirken söylemi üretmekte ve bireyin içinde yaşadığı dünyayı tanımlayarak aslında yaşamı anlamlandırmakta ve kendi iktidarı içinde özneyi sürekli oluşturmaktadır. İktidar ve bilgi iç içe bir bütünlük oluşturmuştur. Bilginin kendisi iktidarı var eder, iktidar da kendi bilgisini oluşturur. Yani bunlar birlikte hareket eden olgulardır (Foucault, 1992). Foucault'ya göre, 19. yüzyılda gerçekleşen dönüşümler ya da iktidarın biçiminin değişmesi bilgi temelinde gerçekleşmiştir. Hastanelerdeki, hapishanelerdeki, cinsellik ve beden üzerindeki politikaların dönüşümünün nedeni de bilgi-

ye dayalıdır. İktidar 19. yüzyılda ekonomik, toplumsal, demografik süreçlerin bilgisini içeren belli bir yönetsel bilginin aracılığıyla uygulanmaktadır (Foucault, 2011c: 129). İktidarın kökleşmesi ve yaşamın her alanına yayılması ve öznenin kurulması bilgi temelinde gerçekleşmektedir.

Foucault iktidarı tanımlarken gündelik yaşamda devlet aygıtının düzenleyici rolünü aşan farklı iktidar pratiklerinin varlığına ve işleyişine odaklanmıştır. Bu iktidar pratikleri bireylerin gündelik yaşantılarındaki incelmış ve mikro düzeyde işleyen süresiz ilişkilerdir (Foucault, 2003b: 48). İktidar ilişkileri merkezsiz ve mikro olarak özne ve makro temelinde toplum üzerinde ayrıca bunların kendi aralarındaki ilişkide oraya çıkan teknik, taktik ya da stratejiler bütünüdür. İktidar ilişkileri gündelik yaşamın pratikleri içinde çeşitli dinamiklerin üzerinden gerçekleşirken bilgi temelinde yeni söylemler bu dinamikleri sürekli olarak dönüştürmektedir. Bu dinamikler Foucault'nun özellikle üzerinde durduğu tıp, psikiyatri, hukuk gibi kurumlardır çünkü bu kurumlar toplumun hakikat söylemlerini oluşturmaktadırlar. Söylem ve toplumun yapısını oluşturan dinamikler karşılıklı birbirlerini etkilemektedir. Bu dinamiklerin geliştirdiği söylemler normal-anormal, deli-akıllı, hasta-sağlıklı ya da kanuni-kanunsuz gibi karşıtlıklar üzerinden iktidar ilişkileri üretirler ve kendi meşruluklarını kurarlar.

Hem makro hem de mikro söylemler ve bu söylemler arasındaki ilişkiler öznenin yeni formlar ve değerler yoluyla sürekli oluşturulmasını sağlar. İktidar ilişkilerinde özne bedeni ve düşünce tarzıyla merkez konumdadır. “İktidar ilişkileri tenimizden, bedenimizden, sinir sistemimizden geçer” (Foucault, 2003b: 272). İktidar söylemleri özneyi hedeflerken onu her alanda; evde, işyerinde, eğlence yerlerinde, evinin içinde kuşatmıştır ve sistemle uyumlu bir şekilde dönüştürmektedir.

Sanayileşmenin getirdiği dönüşümler ve kapitalizm insanın bedeni üzerinde yeni formların uygulanmasını gerektirmiştir. Üretim hedefleri bedenlerin ıslahını zorunlu kılmıştır. Doğal afetler, salgın hastalıkların yanı sıra isyanlar, savaşlar gibi toplumsal düzeni tehdit eden olaylar karşısında toplumsalı korumak için çeşitli disiplin mekanizmalarını çalıştıran yeni iktidar teknolojileri doğmuştur. Hastaneler, klinikler, okullar, ordu, hapisane bunlardan bazılarıdır. Buralarda çalışan doktorlar, öğretmenler, polisler ve diğerleri tarafından üretilen ilişkiler “doğaları” gereği tarihsiz, sabit veya yasal olarak belirlenmiş değerlerdir ancak açık-uçlu ve çoğu zaman kurallaştırılmamıştır (Tekelioğlu, 2003: 154). Bir başka deyişle hukukçuların geliştirdiği bir tür alt hukuk oluşmuştur. Bu alt hukuk devlet aygıtını aşan bir şekilde toplumsal ilişkilerin içinden doğan iktidar ilişkilerini ifade eder.

Cezalandırma ve hapisane Foucault'nun analizlerinde 18. yüzyıl ve sonrasında ortaya çıkan beden üzerindeki iktidar biçimlerini ya da algılama-daki dönüşümleri göstermesi açısından önemlidir. Feodal düzende görülen işkence, teşhir gibi şiddet biçimlerini içeren cezalandırma teknikleri sanayi toplumunun gelişime paralel olarak dışlanmış ve ceza sahnelenen bir oyun olmaktan çıkmıştır. İşkence yapan cellat yerini gözetmenler, doktorlar, papazlar, psikiyatrlar, psikologlar, öğretmenler gibi kişilerin bulunduğu büyük bir teknisyenler ekibine bırakmıştır (Foucault, 1992: 40,43).

Delilik ve akıl hastaneleri Foucault'nun iktidar analizinde önemli yer tutan diğer bir alandır. Anormaller iktidar ilişkilerini bozmakta, iktidarın uygulanmasını zorlaştırmaktadırlar. Delileri ve anormalleri iktidar altına almak normal olanlara göre daha masraflı ve zorlu bir iştir. Bu bağlamda düzene uyum göstermeyen suçlular, fakirler, sefiller ve serserilerle gibi anormaller, düzene uyum gösteren normal olanlardan ayrılarak kapatılması meşrulaşmıştır (Foucault, 2006b: 111, 112, 133).

17. yüzyıla kadar deliler diğer insanlarla birlikte yaşarken ve toplumun bir parçası olarak kabul edilirken, 17. yüzyılın sonrasında sanayi toplumunun oluşmasıyla delilerin kapatılması durumu ortaya çıkmıştır. Deliliğin ilk ölçütü kişinin çalışmaya uygun olup olmamasıdır. Akıl sağlığı çalışma koşullarına uygunluk sağlamıyorsa o kişi deli olarak kabul edilir ve feodal düzende özgürce dolaştığı sokaklarda, 18. yüzyılda sanayi toplumunda her alanın düzenlenmesi dolayısıyla artık özgürce dolaşamayacaktır. Fransa ve İngiltere'de aynı zamanlarda delileri kapatmak için büyük kurumlar kurulmuştur. Ancak bu kurumlara delilerin yanı sıra onlar gibi işgücüne dâhil olamayan işsizler, sakatlar, yaşlılar ve çalışamayacak durumda olan herkes kapatılmıştır (Foucault, 2011c: 78,79).

Paris'te 1656 yılında içinde delilerin de kapatılacağı "Genel Hastane" kurulmuş, ardından da 1676 yılında her kentte bir genel hastane kurulacağı hükme bağlanmıştır (Foucault, 2006b: 90, 93). Foucault için deliliğin algılanışındaki dönüşüm önemlidir. Özne, üretim düzeni içinde ve düzenin gerektirdiği şekilde dönüşmekte yeniden oluşturulmaktadır. Buna bağlı olarak iktidar teknikleri de dönüşmektedir. İktidar tüm alanları kaplarken bilgiye dayalı kendi hakikatini de üretmektedir. İktidar ve bilgi karşılıklı olarak birbirlerini üretirlerken aynı zamanda insan da üretim düzeninin nesnesi olarak özneye dönüştürülmektedir (Foucault, 2011a: 83). Foucault üretim düzeninde iktidar ve bilginin karşılıklı ilişkisinde öznenin oluşturulmasını analiz etmiştir diyebiliriz.

İktidarın Dönüşümü ve Öznenin Oluşumu

Foucault'a göre feodal yapı sonrası yeni yönetim sistemleri ortaya çıkmıştır başka bir şekilde söylersek daha önce görülmemiş yeni tekniklerin geliştirilmesiyle mikro ve makro alanda kontrolü sağlamayı hedefleyen yeni bir iktidar yapısının varlığı söz konusudur (Foucault, 2019: 27). Eskinin durağan yapısı yerini rasyonel temelde ilerlemeci bir anlayışa bırakmasıyla, iktidar da rasyonel olarak sürekli dönüşmektedir. Bu bağlamda Foucault'nun öznenin oluşumunu iktidar ilişkilerinde göstermesi, iktidarın analiz edilmesi ve öznenin oluşumunun ortaya çıkarılması açısından önemlidir.

17. yüzyıla kadar kralın fiziki varlığı politik bir gerçeklik olarak, otoritesini göstermesi için önemlidir. Yönetenin bedeni iktidarın ilkesiyken, 18. yüzyıldan sonra toplumun bedeni yeni iktidar ilkesi haline gelmiştir. Bu bağlamda bedenin korunması amaç edinilmiştir. İktidarın beden olarak teşhiri yerini hastaların ortadan kaldırılmasına, bulaşıcı hastalıkların kontrol edilmesine, suçluların dışlanmasına bırakmıştır. Bu dönemde artık işkence yoluyla ortadan kaldırmanın yerini de arındırma yöntemleri almıştır (Foucault, 2003b: 38, 39). Feodal toplumların en önemli özelliği olarak kendini göstergeler ve şiddet üzerinden tanımlayan iktidar biçimi, 18. yüzyılda toplumsal üretim ve üretime katılma yoluyla kendini kuran bir iktidar biçimine dönüşmüştür (Foucault, 2011b: 75).

Ortaçağ'da 17. yüzyıla kadar Batılı toplumlarda Hıristiyanlık düşüncesi yaşamın tüm alanlarında belirleyiciydi. Yönetimde Kral, Tanrının yeryüzündeki temsilcisiydi. Foucault bu durumu anlatırken yönettiği toplumun her şeyinden sorumlu olması nedeniyle Kralı çobana benzetmiş ve yönetim anlayışını ise "pastoral iktidar" olarak nitelemiştir. Ancak 17. yüzyıldan sonra iktidar anlayışı değişmiş ve disiplinci iktidar pastoral iktidar anlayışının yerini almıştır. Kapitalizmle birlikte ticaretin gelişmesi rekabeti de beraberinde getirmiş ve yeni hedeflerin gerektirdikleri doğrultuda piyasa da var olabilmek için nüfusun verimliliğin önemi anlaşılmıştır ve daha güçlü bir nüfus için ıslah edici ve disipline edici yeni düzenlemeler yapılarak aslında düzenleyici ve disipline eden bir iktidar ortaya çıkmıştır. Feodal düzende Kral kendi toprakları üzerinde yaşayanları onların her şeyinden sorumlu olarak yasaklarla yönetirken, feodalite sonrası kapitalizm ve rasyonelleşme sonucunda ticaretin güçlenerek yayılmasıyla düzenleyici ve denetleyici iktidar ıslah etme ve disiplini uygulayarak yönetmeyi amaçlamıştır (Foucault, 2013: 22). Mekânların düzenlenmesi ve işleyişi için gerekli yasal düzenlemeler, kentte güvenliğin sağlanması ve ticaretin daha güvenli bir şekilde yapılabilmesi amacıyla oluşturulan polis gücü, üretime katkıda bulunamayacak olanların

kapatılması ve sonrasında bu insanların çeşitli tekniklerden geçirilerek ıslah edilmeye çalışılması yeni düzenlemeleri ortaya çıkarmış ve bu düzenlemeler yaşamın üzerinde belirleyici olmuşlardır. Başka bir deyişle yeni toplumsal formlar oluşmuştur. Ancak bu dönüşümlerin toplum tarafından kabul görmesi ya da toplumu oluşturan bireylerin hem öznesi hem de nesnesi olarak dönüşümlerin sürdürülebilmesi için tıp, psikoloji ve hukuk gibi “hakikat rejimleri” oluşturulmuştur. Böylece mekânsal ve yasal düzenlemelerin sonucunda özne şekillenmektedir. Mikro ve makro alanlarda görülen yeni şekillenme ya da dönüşümler iç içe geçmiş karmaşık ilişkilerden oluşmaktadır. “İktidar mekanizmaları bu ilişkilerin tümünün ayrılmaz parçasıdır, döngüsel biçimde sebep ve sonucudur” (Foucault, 2013: 4). Nitekim Foucault iktidar ilişkilerini ya da iktidarın nasıl işlediğini anlamak için her biri farklı söylem alanları olan hakikat rejimlerinin analizinin yapılmasının gerektiğini düşünmektedir. Foucault iktidarın söylemin ne kaynağı ne de kökeni olduğuna inanır çünkü iktidar, söylem boyunca işleyen bir şeydir (Foucault, 2011b: 182).

Foucault’a göre kapitalizm ve kapitalizm doğrultusunda ekonomik verimliliğin hedeflenmesi için gerekli hesaplamaları ifade eden rasyonalite ortaya çıkan özneye ilgili yeni dönüşümlerin nedenidir çünkü Foucault örneğin kriminolojinin bir bilim olarak ortaya çıkmasını, suçun maliyeti ile suçun bastırılmasının maliyeti arasındaki ekonomik ilişki olarak yorumlayarak, temel sorunun ekonomik olduğunu söylemektedir (Foucault, 2013: 10). Üretim düzeni bireyin işlediği suç dolayısıyla şiddet yoluyla cezalandırılması yerine ıslah edilmesi ya da terbiye edilmesini gerektiriyordu çünkü sistemin işleyişi açısından rasyonel olan bireyin ıslah edilmesiydi. Klasik çağa özgü çalışamayacak olanların ya da anormal olanların kapatılarak dışlanması yerini kapatılarak ıslah edilmeye bırakmıştır. Kapatma tekniklerinin nedeni öncelikle güvenlidir yani zenginlerin fakirleri zorla çalıştırmalarıdır sonrasında olası isyanları önlemektir. Öznenin oluşturulmasında “Bilimsel bilgi, teknikler, söylemler oluşmakta ve cezalandırma erkinin uygulanmasıyla iç içe geçmektedirler” (Foucault, 1992: 27).

Klasik çağda okul, fabrika, kışla ve tımarhaneler gibi mekanlar düzenleyici yönetim aygıtlarına dönüşmüşlerdir. Öznenin oluşturulmasında ayrıştırılmasında bilimsel teknikler kurumsallaşmıştır. Bilim bireyi tanımlar konuma gelmiştir. Bilim burjuva ideolojisi doğrultusunda kimin normal ya da anormal olduğunu, kimin neye yeteneği olduğunu, bireylerin öngörülebilir davranışlarının ne olduğunu ya da hangi davranışların benimsetilip ya da kaldırılması gerektiğini söyleyen bilgiye dönüşmüştür (Foucault, 2011a: 211-

212). Foucault'a göre ekonomik verimlilik temelinde rasyonalite ve ilerleme ülküsü yolunda burjuvanın hedefleriyle uyumlu aynı inanç ve değerleri paylaşacak öznenin oluşturulması bağlamında bilimsel çalışmalar öznenin oluşturulması çalışmalarlarıyla fazlasıyla ilintilidir. İktidar tarihi bilgi alanlarıyla ilişkili olup bilimsel çalışmalardan bağımsız değildir. "İktidar dışlar, bastırır, püskürtür, maskeler, soyutlar, sansürler ve saklar. İktidar, hakikati üretmektedir. Birey ve ona ilişkin olarak elde edilebilecek bilgi bu üretime aittirler" (Foucault, 1992: 243). "Hakikat, sözcelerin üretimi, düzenlenmesi, dağılımı, dolaşımı ve işleyişi için düzenlenmiş bir prosedürler bütünüdür" (Foucault, 2011a: 83). İktidar kendini bilgi yoluyla kendini kurarak meşrulaştırır. O zaman iktidar değiştikçe bilgi alanları da değişmektedir ve buna bağlı olarak öznenin oluşturulması da sistemle uyum göstermesi temelinde sürekli yenilenmektedir.

Üretim Düzeninde Disiplinci İktidar ve Özne

Feodal toplumlarda şiddetin kullanımı iktidarın inşasında ve yürütülmesinde en etkin araç olmuştur. Şiddet aleni olarak toplumun önünde sergilenirken amaç izleyenleri iktidarın gücü hakkında dehşete düşürmek ve korkuyla baskılamaktır. Şiddet iktidar ve iktidara tabii olanlar arasında bir iletişim biçimidir. İnsanların toplanabileceği açık alanlarda teatral bir şekilde sunulan kanlı, sert, acımasız şiddet türleri iktidarı meşrulaştırırken, şiddet bir gösteri ya da ritüel haline getiriliyordu. "17. ve 18. yüzyıllarda ise etkisini toplumsal üretim ve toplumsal hizmet yoluyla kurmaya başlayan bir iktidar biçimi doğar" (Foucault, 2011a: 75). Rasyonalite öznenin üretkenliğini gerektirmekteydi ve bu bağlamda üretkenliği en verimli şekliyle gerçekleştirmek üzere öznenin oluşturulması için iktidar yaşamın her alanını kontrol altına alıyordu. 17. yüzyılda şiddetin hâkim olduğu iktidar şekli yerini 18. yüzyılda rasyonalite temelinde, ilerleme ülküsü doğrultusunda, üretimde yüksek verimliliğin hedeflenmesine bağlı olarak kontrol sistemlerinin ortaya çıkmasıyla, denetimci ve disiplinci iktidara bırakmıştır. İktidar kendini gündelik yaşamın içinde beden üzerinde ve davranış biçimlerinde kendini kurgulamaktadır. "Beden, ceza ile yıldırmanın ana hedefi olmaktan çıkmıştır" (Foucault, 1992: 9). Öznenin ıslah edilmesi ve yeniden üretim düzenine kazandırılması ana hedefdir. Foucault'a göre yeni iktidar anlayışında şiddet kendini muhafaza etmektedir ancak bu şiddet artık seyirlik ya da iletişimsel değildir. Şiddet kendini açığa vurmadan ıslah etmenin bir parçası olarak, yönetim teknikleriyle insanın ruhuna, aklına işlemektedir. İktidar yasaklayıcı ya da baskıcı negatif bir gerçeklik değil, aksine pozitif bir gerçekliktir. İktidar bastırıp yok etmeyi değil, ayırıştırmayı ve çeşitlendirmeyi amaçlar ve içine

olarak işler. Örneğin, 19. yüzyılda cinsellik üzerindeki iktidar tesisi yasaklama ile değil sistematik davranış, söz ve pratikler zinciri aracılığıyla olmuştur. Bu dönemde cinsellik bastırılmamış tersine kışkırtılmış, söze dökülmüş ve iktidar alanına çekilmiştir. Cinselliğin üzerinde iktidar kurulması kurumlar aracılığıyla değil, cinsellik üzerine konuşmaya teşvik eden ve itirafa çağıran bir söylem aracılığıyla gerçekleşmiştir. İktidar davranışları, sözleri, dili söylemler içerisinde öreterek kendi sınırlarını genişletmiştir.

Disiplin son derece karmaşık ve birçok etkileşimi içinde barındıran bir süreç olmakla beraber ekonomi politik temellidir. Disiplin üretim düzeninde insanların en verimli şekilde üretebilmesi için bedeni uysallaştırarak ya da itaat etmeye uygun hale getirerek güçlendirir. Başka bir deyişle, birini nasıl gözetlemeli, davranışını, tavrını, becerilerini nasıl denetlemeli, performansını nasıl pekiştirmeli, yeteneklerini nasıl çoğaltmalı, en yararlı olacağını yere onu nasıl yerleştirmeli gibi stratejiler disiplinci iktidarı tanımlamaktadır (Foucault, 2014: 149-150). Bütün bu stratejiler kendinden başka her şeyi nesneleştiren bilgi alanlarının bedeni kuşatmasıyla ve bedenin uysallaştırılarak üretime entegre edilmesi amacıyla uygulanır. “Bu bedenin terbiyesi, yeteneklerinin arttırılması, güçlerinin ortaya çıkarılması, yararlılığıyla itaatkârlığının koşut gelişmesi, etkili ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşmesi, bütün bunlar disiplinleri şekillendiren iktidar yöntemleriyle sağlanmıştır: insan bedeninin anatomo-politikası” (Foucault, 2003a: 102).

16. yüzyılda görülen iç savaş ve din savaşlarının sona ermesinden sonra disiplinci iktidarların doğuşuna tanıklık ederiz (Foucault, 2002: 61). Disiplinin ortaya çıkışı isyancıların, aylakların, yersiz yurtsuz insanların ve en önemlisi veba gibi salgın hastalıkların sonucunda ya da diğer sebeplerden dolayı zayıf düşmüş ve çalışamaz durumda olanların, ekonomiyi ya da kapitalizm üzerine kurulu düzeni tehdit etmeleridir. Beden hem güçlendirilmesi hem de uysallaşması gerekliliği nedeniyle iktidar ve bilgi alanların nesnesine dönüşmüştür böylece ekonomi politik insan bedenini kendi alanı içine almıştır.

Performans insan bedeninin ekonomi politiğe neden konu olduğunu açıklaması açısından önemli bir örnektir. Birey üretim düzeni içinde performansının uyumlu olmasında ödüllendirilirken, performansının mevcut normlara uygun olmamasında ise cezalandırılır. Böylece beden disiplin altına alınarak uyumlu hale getirilmektedir. Gözetim ve yöneltme beden ile iş arasındaki ilişkide, değerlendirme ve disiplin altına alma beden ile performans arasındaki ilişkiyle ilintilidir. 18. yüzyılda başlayan bu değişim 19. yüzyılda fabrikalarda kendini somut olarak yönetici kesiminin işçileri denetlemesiyle somutlaşmaktadır.

Jimnastik, idmanlar, kas geliştirme, çıplaklık, güzel bedeninin yüceltilmesi gibi girişimler çocukların, askerlerin bedeni üzerinde, sağlıklı beden üzerinde iktidarın uyguladığı kararlı, inatçı ve titiz çalışmaların ürünüdür (Foucault, 2011a: 39). İktidarın bedenselleştiği en önemli zaman ve yer çocukluk dönemi ve eğitim verilen okullardır denilebilir. Okul disiplini çocukluğun manipüle edildiği ve bedenlerin koşullandırıldığı en önemli yerdir.

Kapitalizm ve kapitalizmin beden üzerinde iktidar kurması diğer bir deyişle anatomo-politik, özneyi sistemin içinde oluşturur ve kendi çıkarları doğrultusunda dönüştürür. Hakikat rejimleri ve kendi bilgi alanlarından ürettikleri söylemlerle, özne rasyonel bağlamda ve toplumsalın bir parçası olarak, üretim düzeninde yerini alacak şekilde dönüştürülür. Kapitalizmin güçlenmesi ve sonucunda üretimin artmasıyla gerekli olan emek gücünün temin edilmesi bağlamında çalışma hayatının dışındakilerin disiplinci iktidarlar tarafından ıslah edilmesi amaçlanmıştır. Islaha yönelik yeni bilgi alanlarının meydana gelmesiyle bireyin bedeni ve ruhu üzerinde iktidar kurulmuş ve birey sistem içinde normal ve anormal olarak ayrılmıştır. Sistemde verimli olanlar normal, verimlilik değeri üretemeyenler ise anormal olarak ya da belirli olumsuz sıfatlarla ele alınmıştır. Amaç verimliliği en üst seviyeye çıkarmaktır ve sistem verimliliğinin en üst seviyeye çıkmasında engel oluşturanları ya da verimliliğinin bir parçası olamayanları verimli hale getirerek kendine eklemeyi hedeflemektedir. 17. yüzyıl sonrası gelişmeler burjuva toplumlarında görülen bir baskı döneminin başlangıcıdır çünkü iktidar rasyonel temelde yaşamın mikro alanlarına kadar etkili olmaya başlamıştır. Bu durum Foucault'nun değerlendirmelerine göre devlet aygıtının potansiyelinin ötesindedir.

Üretim Düzeninde Biyo-İktidar ve Özne

Düşüncenin geçirdiği evrelere odaklanan Foucault, cinsellik, hapishane, tımarhane ve hastaneleri birer iktidar alanı olarak analiz etmiştir. Bireyler bu alanlarda iyi-kötü ya da yararlı-zararlı gibi karşıtlıklarla sınıflandırılmaktadırlar ya da normal olan ve normal olmayanlar belirlenmektedir. Cinsellik iktidarın nasıl oluştuğunu göstermesi açısından önemlidir. 17. yüzyıla kadar baskı altında tutulan cinsellik sonrasında özgürleşmiştir. Ancak bu özgürleşme beraberinde yargılanmayı ve yönetim altına alınmayı da getirmiştir. Yasaklama yerini serbestiye bırakmıştır ve iktidar böylece cinselliği yararlı ve genel kamusal söylemler yoluyla düzenleme fırsatı yakalamıştır. Foucault bu duruma ekonomik ve politik olarak nüfusun planlanmasını örnek olarak verir. Nüfus planlanmasında cinsellik en önemli noktayı teşkil eder ve doğum oranını, evlenme yaşını, meşru ve gayri meşru doğumları,

cinsel ilişkilerin başlama yaşını ve sıklığını, bu ilişkileri doğurgan ya da kısır kılmanın yolunu, bekârlığın ya da konulan yasakların etkisini, gebeliği önleyici uygulamaları çözümlenmek gerekmektedir (Foucault, 2003a: 13, 26, 27). Hastaneler doktor-hasta arasındaki kayıtların temelinde “patolojinin kaydı- nı tutan nüfus daireleri” işlevi kazanmıştır (Foucault, 2006a: 52).

Üretimin en verimli şekilde gerçekleşebilmesi için modern yönetim teknolojileriyle öznenin bedeni ve ruhu en ince ayrıntılarına kadar oluşturulur. Öznenin belirli bir şekil alması yaşamın içinde gerçekleştirilir. Foucault’a göre iktidar sınırlamalar getirmenin ve baskı kurmanın yanı sıra inşa eder ve düzenler. En mahrem ya da özel anlar bile düzenlenir ve yapılandırılır. Cinsellik biyo-iktidarın bir parçasıdır. Foucault burada bir şeye dikkat çeker. İktidar kendini kurarken, işe öznenin mikro alandan başlar. Birey için üretilen bilgi alanları ve hakikat rejimleriyle özne oluşturulurken aslında iktidar kendini oluşturmaktadır. Beden iktidar teknolojileri tarafından nesneleşmiştir. Foucault’a göre biyo-iktidarda normlar tıpkı yasalar gibi işlemeye başlamıştır. İnsan yaşamı üzerine odaklanan biyo-iktidar bir “normalizasyon” toplumu üretmektedir (Foucault, 2019: 17). Geleneksel iktidarda amaç toprak parçasının sınırlarını güvenlik altına almak ve daha fazla toprak elde etmek için stratejik taktikler geliştirmektir. Modern zamanlarda üretim ve üretim ilişkilerinin değişmesine bağlı olarak nüfus önemli hale gelmiş ve belirleyici bir güç olan toprak yerini nüfuzun gücüne bırakmıştır. Biyo-iktidar toplumsal hiyerarşiyi biyolojik yaşamları en verimli şekilde kullanarak örgütleyerek ve denetleyerek kontrol altına alır ve bireyi zor kullanmadan sistemle uyumlu hale getirir (Foucault, 2019: 16-17). Disiplin toplumundan denetim toplumuna geçilmesiyle biyo-politika doğum ve ölüm olaylarını, yaşam süresini, sağlık politikalarını ve bunları etkileyen tüm detayları kontrol ederek nüfuzu düzenler ve denetler. Başka bir deyişle yaşamı kurar. İktidar biyo-politikayla yaşamı kurarak kendini de kurmaktadır. Özne kendi kendini yönettiğini ve özgür olduğunu düşünürken, bunu iktidarın araçlarıyla ve iktidar taktiklerini içselleştirerek yapmaktadır. Özne kendi kendini üretirken aslında dışsal olarak oluşturulmaktadır. Öznenin kendisini özgür hissetmesi ve kendi kararlarını kendisinin verebilmesi, iktidar tarafından farklı iktidar teknikleri uygulanarak şekillendirilmektedir (Durutürk, 2018: 960-961).

Anatomo-politika beden ile ilgilenirken biyo-politika insan ile ilgilenir. 17. yüzyılda iktidarın uyguladığı kapatma teknikleri insan bedeninin “anatomo-politiği”ni hedef alarak bedeni dönüştürmüştür. 18. yüzyılda ise iktidar insan türünün “biyo-politiği”ne yönelmiştir ve nüfusu dönüştürmüştür.

Biyo-politik teknolojilerin “disiplinden farklı olarak hedeflediği şey, bireyin bedeni değil, hukuki kategorilerde sözleşmenin taraflarından olan bireylerin toplum şeklinde algılanmayan, bağımsız bir (biyolojik) mevcudiyet şeklinde meydana çıkan toplumun bedenidir.” (Lemke, 2016: 198). Biyo-iktidar ölümleri, üremeyi, nüfusun doğurganlık süreçlerini kontrol etmeye ve yönetmeye çalışır. Nüfusun bedeni ve ruhu sürekli olarak yeniden düzenlenir. Biyo-iktidar yoluyla kurulan tahakküm ve hegemonyanın sonucunda insanların biyolojik yaşamlarının en verimli şekilde örgütlenmesiyle üretim düzeyinin bir parçası olması sağlanmaktadır (Foucault, 2019: 16-17).

Nüfus üretim de son derece değerlidir ve bu bağlamda Biyo-politik iktidar geleneksel iktidar anlayışından farklı olarak yaşamın tüm alanlarını denetler. 18. yüzyılın sonunda tıp farklı alanlara yayıldı, normlaştırıldı, sınıflandırıldı ve merkezileştirildi. Tıp meslek olarak düzenlendi, hastaneler, dispenserler kuruldu. Böylece nüfus tıbbileştirildi. Foucault’a göre bedene odaklanan biyo-politika yaşamı normları belirleyerek düzenlemektedir. Biyo-iktidar insan yaşamını merkezine alarak bir “normalizasyon” toplumu oluşturmuştur (Foucault, 2019: 17). Yaşam normal olan ve olmayanın belirlenimi içinde gelişmekte ve nesneleşmektedir. Biyo iktidar teknolojileri nüfuzu düzenleyerek kapitalizmin işleme ve ilerlemesinde de önemli bir yerde durmaktadır (Keskin, 1996: 121).

Üretim Düzeninden Tüketim Düzenine Geçişte Öznenin Sonu

Çalışmanın bu bölümüne kadar Foucault’nun düşünceleri izlenerek rasyonelite temelinde üretim düzeninin gerektirdiği şekilde iktidar ve özne ilişkisi bağlamında öznenin oluşumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Rasyonel bir düzende kavramların bir anlama sahip olduğu ve gerçeklik ilkesinin egemen olduğu bir evrende öznenin gelişimi gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Sonraki bölümlerde ise yeni bir evrende yeni bir özne söz konusudur ancak bu özne üretim düzeninde rasyonel temelde oluşturulan öznenin sonlandığını temsil etmektedir. Baudrillard’ın düşünceleri doğrultusunda bu yeni evren simülasyon evreni ya da irrasyonel tüketim düzenidir. Bu bağlamda Foucault’nun öznesinin Baudrillard’a göre sonlandığı ya da analizlerinin etkisizleştiğini Baudrillard’ın kuramı doğrultusunda önce değer yasasının değişimi üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Sonrasında kavramların dönüşümü üzerinden üretim düzeninin sonlanıp, tüketim düzenine geçildiği ve bu bağlamda özneyle birlikte diğer tüm kavramlarında tüketim düzeninde sonlandığı ya da etkisizleştiği hem kendilerinde hem de diğer kavramlarla olan ilişkilerinde gösterilmeye çalışılacaktır. Son bölümde ise öznenin sistemin gerektirdiği şekilde nasıl dönüştüğüyle ilgili iletişim araçlarının işlevi

gösterilmeye çalışılacaktır. Böylece Baudrillard'ın düşüncesi doğrultusunda Foucault'nun öznesinin sonlandığı ve yaptığı analizlerin tüketim düzeninde geçerli olamayacağı gösterilecektir.

Baudrillard'da Üretim Düzeninin Sonu

Baudrillard'a göre üretim düzeni sonlanmış ve tüketim düzenine geçilmiştir. Başka bir deyişle gösterge ekonomi politik, ekonomi politiğin yerini almıştır. Kavramların içi boşaltılmış ve önce anlamlarını yitirmişler sonrasında işlemsel hale getirilerek yeni anlamlar yüklenmiştir. Bu bağlamda üretim düzenine ait olan birtakım kavramlarda sahip oldukları anlamları tüketim düzeninde kaybetmişlerdir ve tüketim düzeninde sistemin gerektirdiği şekilde yeni anlamlar ifade etmektedirler. Baudrillard bu kavramlara örnek olarak üretim, emek, ücret, fabrika gibi kavramları verirken aslında üretim düzeninin rasyonel anlayışının tüketim düzeninde irrasyonel bir süreç dönüşmesini ve iki farklı düzenin aynı kavramlar üzerinden birbirlerinden nasıl koparak farklılaştığını göstermeye çalışmıştır.

18. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaklaşık iki yüz yıl rasyonel temelde üretim düzeninde yaşayan Batı Avrupalı insanlar 1970'lerden sonra rasyonaliteyi kaybetmiş ve bir daha eskiye dönmek üzere irrasyonel tüketim düzenine girmişlerdir. Batı uygarlığı hedef ve amaçlarını yitirerek, bir kısır döngü içine hapis olmuştur. İnsanlığa umut olan herkesin iyiliğini amaçlayan manevi değerlerini yitiren Batı toplumları maddi değerlerini de yitirmemek uğruna içine düştüğü kısır döngüyü devam ettirirken simülasyon evreni başka bir ifadeyle tüketim düzeni bu kısır döngüyü gizlemektedir.

Rasyonalitenin egemen olduğu üretim düzeninde, ekonomi temelli sınıfsal yapılanmada burjuva/köylü, kapitalist/emekçi gibi sınıflara mensup insanların kendi değerleri ve bu değerlerin sunduğu idealleri vardı. Değerler ve idealler bireyin üzerinde tüm insanlığı kapsamaktaydı ve yaşamı anlamlandırmaktaydı. Üretim düzeninde üretimin içeriği kapital adlı toplumsal bir oluşum anlamına gelirken, Marksizm kapitale getirilen eleştiri demektir. Ancak bugün kapitalizm mutasyona uğramıştır ve ticari değer yasasının yerini yapısal değer yasası almıştır. Kapitalizm Marksizm'i kendine eklemiş ve böylece çift kutuplu sistem sonlanmış yerini tek bir sisteme bırakmıştır.

Tüketim düzeninde sistem insanların hayallerini ya da ideallerini öldürmüş ve yerine maddi tatmini koymuştur. Bu bağlamda ideallerini yitiren bir toplum yaşamın yerine sistemi üretmeye başlamıştır. Sistem tüm kavramları kendine adapte ederek içeriklerini dönüştürmüştür. Sonraki bölüm-

lerde örnek olarak açıklayacağımız emek, üretim, ücret ve fabrika gibi kavramlar biçimsel olarak vardır ancak içerik olarak sonlanmış ve kendinin ötesine geçerek tüketim düzeninde sistemle uyumlu hale getirilmiştir. O zaman üretim düzenindeki kavramların tüketim düzeninde biçimlerini korumalarına rağmen içeriklerinin dönüşmesi yaşamın düşünsel ve zihinsel olarak sistemle uyumlu bir şekilde üretilmesini ve denetlenmesi sağlamaktadır. İnsanların bir kısırdöngüye hapsedilmesi; sistemin manevi değer ve ideallerini kaybetmiş bireyi çalıştırdığında tüketmesi için hedeflediği şeyi yani maddi zenginliği ona vererek onu mutlu etmesidir ve karşılığında bireyin çalışarak bu sistemi yeniden üretmesidir. Başka bir deyişle sistem ve birey birbirlerini üretmektedirler. Baudrillard'a göre yukarıda betimlemeye çalıştığımız ideallerin ya da değerlerin olmadığı yaşam bir yaşam simülasyonudur (Adanır, 2011: 53). Yaşamın içindeki değerler, idealler, ütopyalar öldüğünde yaşamdan söz edemeyiz ve insanlar yaşamı değil sistemin çıkarları doğrultusunda yani irrasyonel tüketim düzenini üretmektedirler. O zaman rasyonel üretim düzeni ve bu düzene ait özne ölüdür ya da sonlanmışdır. Sistem sadece somut yaşamı değil, hayalleri, idealleri ya da daha geniş anlamda düşünce ve zihinsel yaşamı kendi çıkarlarıyla uyumlu bir şekilde üretip denetlerken özneyi de tıpkı diğer kavramlarda olduğu gibi önce öldürmüş sonra kendiyile uyumlu olarak yeniden üretmiştir.

Kapitalizm rasyonel üretim düzeninden haz temelli irrasyonel sınırsız tüketim düzenine bir başka deyişle ekonomi politikten gösterge ekonomi politiğe geçmesi ile mutasyona uğrayarak bir yeniden üretim düzeni görünümü almıştır. Bu bağlamda Foucault'nun üretim düzenine ait rasyonel öznesinin irrasyonel tüketim düzeninde ya da Baudrillard'ın simülasyon evreninde yeniden üretimi söz konudur başka bir deyişle Foucault'nun öznesi tüketim düzeninde geçerli değildir.

Yapısal Değer Yasası

Üretim düzeninde metaların değerleri rasyonel bir şekilde başka diğer unsurlarla birlikte maliyet ve kazanç hesabı yapılarak ve değişim ve kullanım değeri mantığına göre belirlenirdi. Sanatta ise akılcı bir maliyet hesabı söz konusu değildir. Sanat eseri simgesel bir işleve sahiptir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak sanat eseri sahibine kazandırdığı toplumsal prestij ve konumla doğru orantılı olarak bir maddi değere sahip olmaktadır. Burada her hangi bir maliyet, kazanç gibi rasyonel bir zihinsel süreçten bahsedemeyiz. Rasyonel olmayan sanat eserinin alıcı ve satıcısının arasındaki duygusal ya da psikolojik ilişkinin sonucu olarak fiyatın belirlenmesidir. Bunun adı yapısal değer yasasıdır. Kapitalizm kendi içinde bir devrim yapmıştır

çünkü nesnenin kazandırdığı prestij ya da güç ile ilgili olarak o nesneye sahip olabilmek için akıldışı harcama yapmak sanat alanının dışına çıkmıştır ve tüm iktisadi alana yayılmıştır. İnsanlar prestij kazanmak için akıl dışı harcamaya yapabilirler. Nesne kişiye kazandırdığı toplumsal prestij ve konumla doğru orantılı olarak bir maddi değere sahip olmaktadır. Tüketim düzenine özgü bir değişim söz konusudur. Değişim değeri/kullanım değeri yasasının yerini yapısal değer yasası almıştır. Baudrillard'a göre tüketim toplumunda nesnelerin kullanım değeri sonlanmış ve değişim değeri sistemin kendini yeniden üretmesi için gerekli olan koşullar doğrultusunda belirlenmektedir. Moda, reklam, kitle iletişim araçları bu değeri belirleyen başlıca unsurlar haline gelmişlerdir. Yaşamın devam ettirilmesi için gereksinim biyolojik ya da fizyolojik bir kavram olmanın ötesine geçmiştir, psikolojik bir kavrama dönüşmüştür ve insanlara moda, reklam ve kitle iletişim araçları yoluyla ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları nasıl tatmin edebilecekleri söylenmektedir.

Baudrillard'a göre tüketim nesnesi ya da gösterge maddi değerlerinden bağımsız bir değere sahip olabilmekte ancak bu değer kültürel bir model içinde bir kod tarafından belirlenmektedir. İnsanlar toplumdan dışlanmak ve sistemle uyumlu olmak adına bu koda uymak zorundadırlar. Artık insanların toplum içindeki statülerini karakterleri ya da insani vasıfları değil sahip oldukları tüketim nesneleri belirlemektedir. Bu gösterge/nesneler evreninde oluşturulan hiyerarşik düzen insanın toplum içindeki yerini de belirlemektedir. Bu bağlamda Baudrillard'a göre yapısal değer yasası; kendine özgü gönderenlerin artık şiddete başvurmada tek bir damla bile kan izi bırakmadan bizi çepeçevre sarıp sarmalayan ve kod aracılığıyla her yerde işlemselleştirilebilen göstergeler tarafından tamamıyla emilmiş olduğu bir söylevdir. Kapitalin "üretim" evresinde başvurduğu sını, ticari, finansal açıklamaların ötesine geçerek sonunda en saf görünümüne kavuştuğu egemen bir sınıf ya da güç ilişkileriyle de ilişkisi kalmamıştır (Baudrillard, 2016a: 19).

Kavramların Dönüşümü: Emek, Üretim, Fabrika ve Ücretin Sonu

Yapısal değer yasasıyla üretim düzenine ait kavramların içerik olarak değiştiğini ve üretim düzeninde sahip oldukları anlamları yitirerek tüketim düzenine uygun yeni anlamlarla yüklendiklerini görürüz. Bu bağlamda Baudrillard emek, üretim, fabrika ve ücret gibi bazı kavramları örnek vererek aslında üretim düzeninin sonlandığını ve tüketim düzeninde yaşadığımızı göstermeye çalışır. Bu düşünce temelinde sanki üretim düzeni hala mevcutmuş ya da rasyonalite sanki hala geçerliymiş gibi yapılan yorumlar, ir-

rasyonalitenin hakim olduğu tüketim düzeninde geçersizdir. Emek, üretim, fabrika ve ücret gibi kavramlar bu durumu örneklemesi açısından önemlidir.

Yapısal değer yasasıyla emek, üretim düzeninde sahip olduğu anlamdan farklılaşarak sıradan bir göstergeye dönüşmüştür. Emek işlemsel bir kavrama dönüştürülmesiyle her türlü anlama sahip olabilecek bir değişken konumuna düşmüştür. Göstergeler düzeninde biçim emeği ele geçirmiş ve emeğin diğer üretim düzenine ait kavramlarla olan ilişkisini keserek, kod temelinde yeniden üretim sürecine eklenmiştir. Böylece emek göstergelerin sahip olduğu güçle bir ritüele dönüşmüştür. Ekonomiyle ilgili tüm kategoriler kodun rastlantısal evrenine sürüklenmiştir ve eski yaşama ait tüm düşlerde yok olmuştur (Baudrillard, 2016a: 21).

Emek üretim düzeninde doğanın bir değere dönüşmesini sağlamaktadır ve değerlerin egemenliğinin sağlanması mevcut belirsizliklerin ortadan kaldırılarak medeni olunması çalışmasıdır. Her şey üretilmelidir ki yüksek medeniyet seviyesine ulaşılabilir. Üretim ve medenileşme başa baş giden bir süreçtir. Emek, bir iş kolunda çalışarak, kazanılan gururu, alın terini temsil ederdi. Tüketim düzeninde ise emek herkesi başı sonu olmayan bir düzenlemeler evreninde bir araya getiren herhangi bir amaçtan yoksun bir şey olarak görülmektedir (Baudrillard, 2016a: 25). Çalışma sürekli meşgul etme faaliyetine dönüşmüştür. Emek eskiden üretkenliği ifade ederken, tüketim düzeninde kurmaca bir meşguliyettir. Çalışma koşullarındaki esneklik herkese iş verilmesini kolaylaştırmıştır çünkü tüketim düzeninin devam etmesi için varlıkları zorunlu hale gelmiş bireylere ihtiyaç vardır. Emek bir meta gibi tasarılanarak, pazarlanmaktadır.

Baudrillard üretim sürecinin ölmesinin sonucu olarak fabrikaların da yok olduğunu ifade etmektedir. Tüketim toplumunda fabrika her yerdedir. Herkesi içine alan ve her yerde olan fabrikalar aslında yoktur. Foucault'nun üretim düzeninde XVII. yüzyıla ilgili yaptığı kapatma betimlemesinin tüketim toplumundaki genişletilmiş halidir. Kapatılma emek ve verimliliğin amaçlanması gibi göstergelerin ardında, sınıai bir sistem şekline bürünüp, genişleyerek tüm toplumu kapsayacak ve bir konsantrasyon kampı, bir ceza, bir tutuk evine dönüşmüştür (Baudrillard, 2016a: 56). Emek özgünlüğünü kaybetmiştir. Tanrının öldüğünü gizlemek için kiliselerin yapılması gibi, emek ve üretimin ölmüş olduğunu gizlemek amacıyla fabrikalar kurulmuştur. Emek, üretim, fabrika gibi kavramların içleri boşaltılmıştır ve sadece sistemin yeniden üretilmesini sağlamaktadırlar, sanki üretim düzeni devam etmektedir.

Tüketim düzeninde ücret kapitalin egemenliğini ifade eden emek gücünün statüsüne uygun bir ödüle dönüştürülmüştür ve bu nedenden ötürü anlamını kaybetmiştir (Baudrillard, 2016a: 38). Üretim düzenindeki sömür biçimi olarak ücretlendirme yerini sistemin bir parçası olarak ücretlendirmeye bırakmıştır. Ücret emekçiye verilen bir yatırıma dönüşmüştür. Tüketim birey için zorunlu, toplumsal bir hizmet olmuştur ve ücret sistemin mutasyona uğraması ya da kapitalizmin kendi içinde yaptığı devrimin sonucu olarak yeniden kavramsallaştırılmıştır. Tüketicinin zorunlu olduğu bir sistemde, kapital ücretin içeriğini değiştirerek üreticileri sermayenin yeniden üreticisine dönüştürmüştür. Ücret potansiyel tüketici üretmektedir. Üretim düzeninde ücret emekle oluşturulurken, ücret ve emek arasındaki bu bağ koparılmıştır.

1929'daki büyük ekonomik bunalım ve 2. Dünya savaşı sonrasında tüketim yönlendirilebilir ve manipüle edilebilir bir değişkene dönüşmüştür. Üretimde hız ve artış aslında üretimin sonunu ifade etmektedir (Baudrillard, 2016a: 41). Baudrillard 1968 Mayıs ayında gerçekleşen öğrenci olaylarını üretim biçiminden yeniden üretim biçimine geçişin ilk göstergesi olarak kabul eder. Önce üniversitelerde bir şey üretilmediğinin farkına varılmıştır. Öğretim elemanlarının aslında bilgi ve kültürün yeniden üretiminden başka bir şey yapmadıkları ortaya çıkmıştır.

Üretken emeğin sömürü alanını genişletmek yerine, herkes yeniden üretici emekçi statüsüne indirgenmiştir. Proletarya toplumsal zenginliğin kaynağında yer edinmiştir ve bu durum ideolojik olarak sistemin karşısında olmalarını engeller çünkü önceden nasıl özgürlük illüzyonu içinde oldukları tüketim düzeninde de üretim illüzyonu içinde yaşamaktadırlar.

Toplumsal ve İktidarın Sonu

Tüketim insanları kontrol etmektedir. Tüketerek var olduğunuzu gösterirsiniz. Eğitim, sağlık, kültür, ahlak gibi yaklaşımlarınızı ister eylem düzeyinde ister fikir temelinde olsun kapitalist sistemle uyumlu, tüketim toplumunun sınırları içinde geliştirirsiniz aksi durumda dışlanırsınız ve yok sayılırsınız (Baudrillard, 2011: 54). Bağımsızlığınız ya da özgürlüğünüz tüketim alışkanlıklarınıza göre sınırlanmıştır ve size sürekli olarak nasıl bir tüketici olacağınız hem düşünsel hem de davranışsal olarak empoze edilmektedir. Tüketicinin insanı nesneleştiren ve kontrol eden bir yapısı vardır.

İlkel düzenin birikmiş bir “artık” bırakmayan, her türlü zenginliğin geriye döndürüldüğü bir yaşam tarzının üretim toplumunda anlaşılması pek olası değildir çünkü irrasyonel bir toplumsal söz konusudur. Anlam artışının yok

edilmesinden kendini oluştururken, insanların yaşamlarını da yönlendirmektedir. Kullanım değerinin kapitalist bir zihniyetin sonucu olarak yaşamı yönlendiren bir ahlak oluşturucusu olarak karşımıza çıkması üretime ait, ideal bir uyumluluğa sahip sınırlı ve rasyonel bir dağılım alanına girmesiyle mümkün olmuştur (Baudrillard, 2017: 66). Üretim düzeninde tüketim kendiliğinden gerçekleşirken, tüketim düzeninde tüketici ve talep üretilir. Baudrillard'a göre talep üretimi büyük oranda toplumsalı da üretir. Bu yüzden iktidar anlam üretmiş ve talepte onu izlemiş ve arzı emerek aşmış geçmiştir. Toplumsallık artık iletimin, kendilerini elektrikleyen binlerce taktik kombinasyon ve sürekli donanımın mıknaısladığı bir şebeke ve devreler düzeninin toplumsallığına bırakmaktadır (Baudrillard, 2017: 69). Bugün toplumsallık üretim düzenin toplumsallığından tamamen farklılaşarak içinde bireylerin terminale dönüştüğü, denetlenemez, kullanılamaz, bitişik bir iletişim uzamına dönüşmüştür. Yeni toplumsallık anlayışı özerk, birleştirici, katılımcı, yetenekli, aydın ve serüvencidir. Bu toplumsalın iktidarı da sermaye sahibi, merkezi yönetim karşıtı ve ağırlara bağlı bir şekilde yaşayan, modern, işini bilen yöneticilerdir. Başka bir deyişle iki yüzyıllık iktidarın koruyucu ve baskıcı egemenlik anlayışı ve tüm ideolojiler geride bırakılmıştır. Etkinliğin tüketim aktivitesine dönüştüğü ve reklamların yaşamları üretip yönlendirdiği bir toplumdur. Her şeyin sürekli olarak, en hızlı biçimde denenmeye çalışıldığı ve anlamın bombardımana dönüştüğü bir toplumsalda, iletişim ağları üstüne oturmuş insanlar sürekli hareket halindedir (Baudrillard, 2015: 107). Bu durum rahatlık görüntüsü altında insanları boğarak düşünsel olarak sonlandırmaktadır ve tüketim toplumunun hem öznesi hem de nesnesi olarak bir kısır döngüde uyumlu hale getirmektedir. Toplumsal tüketime dönüşerek kendisini sonlandırmış ve irrasyonel olana dönüşmüştür. İktidar kitlelere anlamla egemen olunabileceği düşünmektedir ancak anlam etkisini kaybetmiştir. İktidarın peşinden giden kitleler yerini kitlelerin peşinden giden iktidara bırakmıştır. (Baudrillard, 2011: 120).

İktidar ve toplumsal beraber sonlanarak görünümüne dönüşmüşlerdir. İktidar kitleleri ideolojisizleştirerek tüketim düzenine hapsetmiştir. İktidar kitleleri istatistiklerle ve görüntülerle yönlendirmeye çalışırken, kitleler belirsizlikle karşı tepki vermektedir. İktidar varlığını kendisine kimsenin inanasına borçludur. Baudrillard'a göre irrasyonel tüketim evreninde tüm ilişkiler kendilerinin ötesinde farklı anlamlara sahip olmuşlardır. Bu bağlamda doğacak bütün güç ilişkileri ölü doğacaktır. İktidar gücünü insanları yönlendirerek göstermek isterken bunu anketlerle, testlerle, referandumlarla, se-

çimlerle gerçekleştirmek ister ancak amacına hiçbir zaman ulaşamaz (Çimen, 2018: 181).

Aydınlanma sonrası rasyonalite temelinde insanlar eski yaşam alışkanlıklarından kopartılarak teknik ve toplumsal gelişmelere uyum sağlatılmıştır. İktidar insanların geleceğin belirsiz yaşam biçiminden rasyonel ve düzenli bir yaşam biçimine geçmeleri için çalışmıştır. Bugün tüketim düzeninde ise iktidar toplumsal yapıların düzensizleştiği, anlamsızlaştığı, ahlaki yükümlülüklerin yok olduğu ve herkesin belirsiz bir gelecekle yalnız bırakıldığı bir ortamı idealize etmektedir. Neo-kapitalizm ile insanlar kendi kaderleriyle baş başa bırakılmıştır. İnsanlar eski düzenin sağladığı koruma şemsiyesi altında yeniden yaşamak isterlerken, tüketim düzeninin getirdikleri karşısında korunmasız kalmışlardır. Uzun süreler belirli bir düzen ve kesinlikte yaşamlarını devam ettiren insanlar, sistemde var olmak adına kendi kendilerini yeniden üretmek ve aynı zamanda sistemi de yeniden üretmek için sürekli hız kazanarak tüketebilmek için güçlü olmak zorundadırlar. Temsil edilmenin rasyonalitesinden sonra insanlara artık kendi kendinizin temsilcisisiniz, kendiniz hakkındaki kararları kendiniz alın, kendi yazgınızı kendiniz belirleyin denilmektedir (Baudrillard, 2015: 111).

İktidar tüketim düzeninde her şeyin göstergeye dönüşmesiyle, insanlar-la iletişim kurarken göstergeler üzerinden kurar. İnsanlarda göstergeler üzerinden iktidarla ilişki kurar. Göstergeler üzerinden kurulan ilişki iktidar ile insanlar arasındaki bağın zayıflamasına yol açar (Baudrillard, 2019b: 85). Ancak Baudrillard'a göre tüketim düzeninde iktidar olmak aslında gösterinin ya da eğlencenin bir parçası olmak anlamına gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde Arnold Schwarzenegger'in California Eyalet Valisi olarak seçilmesi tam bir demokrasi eğlencesidir (Baudrillard, 2012: 11). Tüketim toplumunda her şey eğlenceyle harmanlanmış olmalıdır. İnsanlar mutludur çünkü her yerde gösteri vardır. Schwarzenegger'in seçilmesi anlamın eridiğine ve gösterinin etkinliğine en iyi örnektir. İktidar göstergeler üzerinden varlığını ifade etmeye, insanları kendine inandırmaya çalışır. Bu yapıyı üreten ve yeniden üretimini sağlayarak tüketim evrenini başka bir deyişle Baudrillard'a göre simülasyon evrenini üreten kitle iletişim araçlarının işlevi son derece önemlidir çünkü insanlar tıpkı Foucault gibi hala üretim düzeninde ve rasyonalite temelinde yaşadıklarını düşünmektedirler.

Baudrillard'da Öznenin Sonu

Tüketim düzeninde gösterge anlamı ortadan kaldırmaktadır. Amaçlar yerini rastlantısala bırakmış ve diyalektik yok olmuştur. Üretime dayalı kapi-

talist bir toplumdandır, yaşamın tüm alanlarını kontrol eden neo-kapitalist bir düzene geçilmiştir. Sistem köken efsanesine son vererek kendi iç çelişkilerine de ortadan kaldırıırken, kendi sonunu getirebilecek olan devrim efsanesini de yok etmiştir. Gönderenler sisteminin ortadan kalkmasıyla yaşamı anlamlandıran, kısa sürede kısa cevaplar gerektiren seçimler olmuştur. Yanıtlar soruların içinde yerleştirilmiştir. Bu bağlamda anket, test ya da referandum gibi araçlar insanların ne düşüneceğini empoze etmeye yarayan tüketim düzeninin araçlarıdır. Tek yönlü, kısa cevap gerektiren sorunun amacı bir “anlık” anlam olabilmektir. Bir biri ardına gelen sekanlar algı sürecini oluşturmaktadır. Yaşam anlamını seçim yapmaktan almaktadır. İnsanlar okumaktadır, çözümlenmektedir ancak artık kullanıcı değildir. Teknolojiyle çevrili insan kitle iletişim araçları tarafından sistem adına kurgulanmakta, yenilenmekte ve denetlenmektedir. Doğru ve yanlış olan ortadan kalkmış çünkü aradaki mesafe yok edilmiştir. Herkes olayların içinde, olayın kendisi olmuştur. Üretilen görüşler, fikirler insanların değil iletişim araçlarının ürettiği görüş ve fikirlerdir.

Politika gösteriye dönüşmüş, cinsellik tüm kültürün bir parçası haline getirilmiştir. Tüm kategoriler genişlemekte, özgünlükleri yok edilerek birleşmektedir. Modern batı dünyası tüm dünyayı düşüncenin kaybolduğu, eğlenceli bir görüntüye dönüştürmüştür.

Ekonomi kendini aşarak kendinden kurtulmuştur. Klasik ya da Marksist çözümlenme sonlanmıştır. Altyapı ve üstyapıdan bağımsızlığını ilan etmiştir. Ekonomi alanı akıl dışı, ön görülemez gelişmelerin alanına dönüşerek istikrarsızlaşmış ve spekülasyona teslim edilmiştir. Ekonomiden, sosyal bilimlerden, ideolojilerden arınmıştır. Ekonomi kendi simülakları tarafından yok edilmiştir.

Her şey işlemsel hale gelmiştir. İş artık bir işlemdir. Yaptırmak bir eylemi değil bir işlemleri belirtmektedir. İletişim konuşmak değil, konuşturmak; enformasyon bilmek değil, bildirmektir. Katılım kendiliğinden olma özelliğini kaybetmiştir, makineleşmenin sonucu olarak gerçekleşmektedir. İşlemleri tam olarak niteleyen şey, kendi akışı içinde zorunlu olarak düzenlenmiş olmasıdır; iletişim işlemselleşmiştir böylece konuşma vardır ama iletişim yoktur (Baudrillard, 2018: 51-52).

Yaşam kurgulanmakta ve yapaylaşmaktadır. Örneğin insanın koşu yapması yerini bedenini koşturulmasına bırakmıştır. Beden bir makine gibi kendi performansına odaklanmıştır ve tek başına koşturmaktadır. Eylemin içeriği dönüşmüştür. Her şey ayarlanmıştır. Başlangıç ve bitiş noktaları, koşul-

ması gereken süre ve diğer parametreler belirlenmiştir. Amaç form değil performanstır çünkü form işlevle başka bir deyişle bedenin değeriyle ilgilidir. Performans ise işlemseldir ve bedenin formülünü amaçlar. Bilgisayarlar karşısında düşünmeyen insan, jogging yaparken de koşmaz. Beynin çalışmasını tüketim düzenindeki insanın koşmasına benzetebiliriz.

Makineler insanı düşünmekten kurtarmıştır. İnsan kendini makinelere emanet ederken bilme durumunu kendi üzerinden makinelere atmıştır. Makineler ise bilmenin ve düşüncenin gösterisini sunarak insanları büyülemektedir. İnsan bu büyüün içinde düşünmeyi çoktan unutmuştur ve gösterinin bir parçasına dönüşmüştür.

Baudrillard'ın simülasyon evreninde ya da tüketim düzeninde her şeyin işlemsel hale gelmesinin sonucunda insan zihinsel olarak gerilemiştir. Her şeyin ekran başında yapılması hareketsiz, tembel insanları ortaya çıkarmıştır. Baudrillard, lens ya da gözlüğün göremeyen ya da görmede zorluk çeken biri için ayrılmaz bir protez olduğunu ifade ederken yapay zekanın da sistemle uyum sağlamak için gerekli zeka düzeyine sahip olmayan biri için ayrılmaz bir protez olduğunu savunmaktadır (Baudrillard, 2018: 57). Ekran ve insanın zihni bütünleşmiştir ve sonucunda insanın seçebilme ya da karar verme yetileri sonlanmıştır. Ağlar, ekran, enformasyon ve iletişim alanındaki her karar seri ve parçalı hale gelmiştir.

İnsanlar tüm farklılıklarını geride bırakarak, türdeş hale gelmişlerdir. Baudrillard'ın kuramı bağlamında üretim düzeninde sahip oldukları içerikleri bakımından özne ya da nesne olma durumunun yanı sıra diğer tüm kavramlar sonlanmıştır. Rasyonel olan eski düzende başka bir deyişle üretim düzeninde kalmıştır artık irrasyonel olan yaşamı oluşturmaktadır. Düşüncenin işlemsel sürecinin genişlemesi, insanın düşünmekten kurtarmıştır diyebiliriz. Foucault'nun öznesi ikiyüz yıllık yaşamından sonra Baudrillard'ın öznesi olarak gökyüzüne yükselmiştir diyebiliriz.

Simülasyon Evreninde İletişim Araçlarının İşlevi

Baudrillard'a göre kitle iletişim araçlarının tek bir görevi vardır; simülasyon üretmek. Simülasyon evreninde işlemsel görünüm gerçeğin yerini almıştır. Baudrillard "gizlemek" ile "simüle etmek" terimleri arasındaki anlam farkı üzerinden gerçeklik ile simülasyon arasındaki farkı açıklamaya çalışmıştır. "Gizlemek" bir varlığın yadsınmasını ifade ederken "simüle etmek" yokluğun yadsınmasını ifade etmektedir. Birincisinde sahip olduğunuz bir şeyi yokmuş ya da sahip değildiniz gibi yaparsınız ve bu durum gerçekliğe zarar vermez, ikincisinde olmayan ya da sahip olmadığınız bir şeyi

varmış ya da sahipmişsiniz gibi yaparsınız. Simülasyon, gerçeğin tüm verilerine sahip olan ama gerçek olmayan şeydir (Baudrillard, 2016b: 16). Gerçek yerini işlemsel ikizine bırakmıştır böylece gerçek olan ile olmayan arasındaki fark yok edilmiştir. Bir şeyin sahtesi gerçeklik ilkesine zarar vermez çünkü referans alınan gerçek olandır ve gerçek olan ile sahtesi ayırt edilebilmektedir. Simülasyon ise göstergeler üzerinden gerçek ve gerçek olmayan arasındaki farkları silerek yerine ikizini koymaktadır. Gösterge gerçekliği ortadan kaldırırken bu durumu perdelemektedir (Baudrillard, 2019a: 18). Simülasyon evreni gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünümünden başka bir deyişle simülakrlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda önceki bölümlerde söylediğimiz emek, ücret, fabrika ve üretim ya da toplumsal ve iktidar özneye birlikte aslında birer simülakra dönüşerek, üretim düzeninde sahip oldukları anlamların ötesine geçmiş ve birer göstergeye dönüşerek tüketim evrenindeki yerlerini almışlardır. Kitle iletişim araçları gerçeğin içine karışan buluşucu bir hastalığa benzetilebilir (Baudrillard, 2016b: 54). Teknoloji gerçeği bozar ve yerine kendi gerçeğini koyar. Simülasyon evreninde teknolojinin gelişmesine paralel olarak iletişim süreci gerçeğin yerini alarak gerçekliğe son vermiştir. Artık üretim düzeni ve üretim düzeninin verdiği bir takım idealler ya da hayaller sonlanmış ancak sanki hala bu düzen ve sunduğu idealler devam ediyormuş gibi yaşam devam ettirilmektedir. Düzenin kendisi ve sunduğu idealler birer simülakra dönüşerek simülasyon evreninde yer edinmiştir. Başka bir deyişle tüketim düzeninde her şey işlemsel hale gelmiş ve biçimlerin korunarak ama içeriklerin sürekli işleme uğrayarak göstergeye dönüşmüştür. Kavramlar varlığını korurken artık üretim düzenindeki anlamlarıyla değil tüketim düzeninde sürekli değişken bir özellik almışlardır. Bu duruma ya da Baudrillard'ın düşüncesi doğrultusunda simülasyon evreninde yaşanmasına rağmen insanların hala mutlu ve güler yüzlü bir şekilde yaşamlarını devam ettirmelerinde ya da simülasyonun bir parçası olmalarındaki en büyük etken, saf bir simülasyon üreticisi olan kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları tüketim toplumunda insanların mutlu bir şekilde yaşamasını ve dönüşümün fark edilmemesini belirli işlevleri sağlayarak gerçekleştirir.

Kitle iletişim araçlarının en önemli özelliği aşırı anlam üretmek kitleleri egemenlik altına almaktır (Baudrillard, 2017: 17). Kitle iletişim araçları haber yoluyla aşırı anlam üretmektedir ancak haber anlamı etkisizleştirir. Baudrillard'a göre haber sürekli input-output'larla dolup boşalan ve zincirleme bir tepkimeye uğrayan sürekli bir emülsiyon biçimidir. Haber var olanı nötralize ederek kendi içeriğine karşı duyarsız bir kitle yaratır. İnsanlar kitle

iletişim araçları ve haberin rasyonel olmayan şiddetiyle parçalanmıştır ve iki yüzyıllık hızlı bir rasyonelleşme süreci yok edilmiştir (Baudrillard, 2017: 29). Sürekli haber sunularak yeni anlamlar oluşturulmakta ve dolanımına sokulmaktadır. Böylece göstergelerin yenilenmesiyle anlamdan yoksun bir gerçekliğin üzeri örtülürken, insanların farkındalığı da öldürülmektedir. Sürekli anlam bombardımanı sonucunda insanlar duyarlılıklarını yitirmişlerdir. Anlam kitlelerin üzerinden kayıp geçmektedir. Aşırı anlam anlamsızlık yaratmıştır ve anlama karşı olabilecek talebi yok etmiştir. Tepkisizlik bilinçdışının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Artık insanlar sadece gösteri istemektedir. Herkes anlama doymuştur, anlam o kadar fazla üretilmiştir ki başka bir deyişle haberin hızı ve yoğunluğu insanları o kadar fazla anlama maruz bırakmıştır ki insanlar şişşolaşmıştır. Baudrillard'a göre kitle anlam ve mesajın aksine sadece gösteri ve eğlenceyle kontrol edilebilir. İnsanlar eğlenerek düşünmeyi unutmuşlardır. Her şey eğlenceyle sunulmaktadır. Eğlenmek ve gösteri ile düşünmek birbirleriyle diyalektik ilişki içindedirler. İletişim araçlarıyla insanları manipüle etmek ya da yönlendirmek anlamın bolluğu ve bilgi akışı sonucunda mümkün olmamıştır ve insanlar tepkisizleştirmiştir, yorgun ve bıkkındırlar. Anlam kültürel, toplumsal, ekonomik, politik birçok program içeriği olarak üretilmiş ve dolaşıma sokulmuştur. Kesintisiz görüntü akışı, ses ve imgeler insanların algılarını bozmuştur. Bu bağlamda kitlenin toplumsallaşması ve iktidarın yörüngesine girmesi mümkün değildir. Kitle iktidarın kodladığı mesajları kendi alt kodlarıyla yeniden anlamlandırır. Burada söz konusu olan kitlenin ihtiyaçlarıdır ve kitle anlam yerine sürekli eğlence ve gösteri talep etmektedir. Kitle düşünmeyi unutmuştur (Baudrillard, 2017: 41). Baudrillard kitle iletişim araçlarını Kodlayıcı-Mesaj-Kod Çözücü bağlamında değerlendirir. İletişim süreci göndericiden alıcıya doğru tek yönlüdür ve iki kutup arasında karşılıklı bir mesaj alışverişi yoktur çünkü hem alıcı hem de verici yalıtılmıştır. Anlamın bolluğu ve çeşitliliği kodun anlamını öldürmüştür (Baudrillard, 2009: 222). Baudrillard'ın simülasyon evreninde iktidar ve kitle aynı nebuların parçaları olarak bütüleşmiştir.

İktidar ve özne ilişkisinde temsil etmek ya da edilmek anlamını yitirmiştir. Bu kavramlar o kadar hızla dolaşımdadırlar ki anlamları erimiş artık değiş tokuş edilemez duruma dönüşmüşlerdir. Baudrillard'a göre özgürlük insanların temsil edilmeyi reddetmesi olmuştur (Baudrillard, 2018: 108-109). Tüketim düzeninde insanlar temsil edilmenin katılımdan daha önemli olduğunu düşünmektedirler. Ancak Baudrillard bugün insanların temsil edilmediğini söylerken temsil etmenin anlamının değiştiğini göstermeye çalışmaktadır. Temsilin içi boşaltılmıştır, temsil edilenler ile temsil edenler arasında

yaşanan kopukluğun nedeni aşırı yoğun ve hızlı enformasyon akışıdır. İktidar kitle iletişim araçlarıyla yukarıda ifade ettiğimiz gibi insanları haberle anlama boğarak yönlendiremez. İnsanların ikna edebilmek için zaman kısalmıştır. Analizler, testler ve her türlü sondaj üretim düzenindeki gibi insanların ne düşündüğü konusunda bilgi vermez çünkü tüketim toplumunda irrasyonelin bir parçası olarak simülasyon üretirler. İktidar temsil etmeyi bırakmış ve moda uymuştur. Önemli olan görünür olmaktır. Herkes tarafından tanınmak övülmek önemlidir. En başarılı politikacı en yakışıklı, en güzel olandır. Herkesi güldüren sportmen biridir. Asıl olan performanstır; skordur. Bu bağlamda insanlar başarılı sporcuların, şarkıcıların ya da film yıldızlarının iktidarını arzu ederler (Baudrillard, 2015: 100). Tanınmış, görünür ve popüler olanlar eskinin felsefeci, filozof ya da entelektüel insanının yerini alırken belirleyici olan bu insanların yararlarından çok ne kadar eğlendirdikleri ya da eğlenceli olmalarıdır. İktidar adayı politikacılar sürekli imaj değiştirerek dolaşımda kalmaya çalışmaktadırlar. Politikacılar da talip oldukları iktidar da göstergeye dönüşmüştür. Belirleyici olan eğlencedir.

Kitle iletişim araçları her şeyi müstehcenleştirmiştir. Baudrillard'a göre müstehcenlik her şeyin abartılarak sunulmasıdır. İletişim teknolojileriyle insanlar haberi yapılan olayın içine çekilmektedirler. Belirli bir mesafe ile anlam kazanan gerçekliğe insanlar yakınlaştırılarak bütünsellikten koparılmaktadırlar (Baudrillard, 2017: 70). Başka bir deyişle iletişim teknolojileri insanların algılamaları için gerekli olan mesafeleri yok ederek aslında kendi gerçeklerini sunmaktadırlar ve bunu yaparlarken de üretim düzenindeki belirli alanlarda varlığını gösteren özne yok edilmiştir.

Kitle iletişim araçları durağanlığı ve her şeyin sonlandığını gizler. Başka bir deyişle sanki üretim düzeni devam ediyormuş gibi bir izlenim verir. İlerleme dediğimiz yeni keşif ya da icatlar dönemi sona ermiştir. Teknoloji kendini tekrar etmektedir. Yoğunlaşma ilerleme anlamına gelmemektedir. Üretim bitmiştir. Kitle iletişim araçlarının hızı ve anındalığı durağanlığı perdelemektedir. İletişimin anındalığı, düşünceyi anlar dizisine dönüştürmüştür. Hız ve anındalık gerçeklik yanılsamasını yaratırlar. Bu duruma bağlı olarak haber ya da reality show gibi programlar insanlar tarafından sanki yaşamışçasına izlemektedirler. Bu tür programlarda imge doğrudan verilmektedir ve izleyicinin zihinsel olarak bir imge oluşturmasına izin verilmez. Kitle düşünmek yerine ekrandan akan görüntülere gülümseyerek bakmaktadır. Gösterge tüketilme için her yerde bekler vaziyettedir.

Kitleler üretim düzenin iktidar anlayışından nefret etmekte, şimdi hakim olan iktidarsızlıktan ise haz almaktadırlar. Gösterinin dışında kalan her şey

önemsizdir. İnsanlar akılcılıktan usanmışlardır (Baudrillard, 2015: 43). Üretim düzenine ait değerler kabul görmemektedir çünkü insanlar sorumlu olmaktan bıkmışlardır. Her şey iktidarın sırtına yüklenmiştir. Kitle güçlendikçe daha da fazla temsiliyetten kopmaktadırlar (Baudrillard, 2015: 44). İktidar temsil oyunlarının oynandığı bir tür eğlence programına dönüşmüştür. Özne ve iktidar birlikte sonlanmıştır.

Sonuç

Baudrillard'ın düşüncesi temelinde 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ekonomi politik yerini gösterge ekonomi politiğe bırakmıştır. Çift kutuplu dünyanın sona ermesi ve yerini neo-kapitalizme bırakmasıyla rasyonel üretim düzeninden her şeyin göstergeye dönüştüğü irrasyonel tüketim düzenine başka bir deyişle simülasyon evrenine geçilmiştir. Bu bağlamda çalışmamızın iki odak noktasından birincisi Foucault'nun öznesinin Baudrillard'ın tüketim düzeninde sonlanmasının temellendirilmesi ve ikinci odak noktası kitle iletişim araçlarının bu anlayış içindeki işlevinin ortaya konmasıdır.

Baudrillard'ın eleştirisi doğrultusunda Foucault'nun öznenin oluşumuyla ilgili analizlerinin üretim düzenine ait olduğu ve tüketim düzeninde geçerli olmadığını ya da Foucault'nun rasyonel öznesinin tüketim düzeninde sonlandığının analizini yapmak amacıyla önce Foucault'nun düşünce dünyasında öznenin üretim düzeninde nasıl rasyonel temelde oluşup geliştiği, iktidarın gelişimi üzerinden ortaya konmuştur. Sonrasında Baudrillard'ın düşüncesi doğrultusunda üretim düzenin sonlandığı, yapısal değer yasası üzerinden açıklanmıştır. Yapısal değer yasasının ticari değer yasasının yerini alması irrasyonel tüketim düzenini oluşturan ve rasyonel üretim düzenini sonlandıran ana etkidir çünkü kullanım değeri geçerliliğini yitirmiş ve değer o malın kazandırdığı prestij ya da saygınlıkla doğru orantılı olmuştur. Bu bağlamda tüm kavramlar kendinin ötesine geçerek, göstergeye dönüşmüştür ve tüketim düzeninde yerini almıştır. Başka bir deyişle kavramlar biçimlerini muhafaza etse de içerikleri dönüşmüştür. Çalışmamızda bu duruma örnek olarak emek, üretim, fabrika ve ücretin kavramsal olarak nasıl dönüşüklerini ortaya konmuştur. Göstergeler yapısal olarak birbirleriyle sürekli etkileşim halinde ve kendi hiyerarşilerinde belirli ilişkiler içinde olarak bü-tünsellik teşkil ederler. Bu düzende her şey irrasyoneldir ve toplumsal ve iktidar da kendilerini sonlandırmışlar ve görünüme dönüşmüşlerdir. Emek, üretim, fabrika ve ücretin daha geniş anlamda toplumsal ve iktidarın göstergeye dönüşerek sonlanmaları diğer kavramlara olduğu gibi Foucault'nun rasyonel öznesini de sonlandırmıştır.

Tüketim düzeninde kitle iletişim araçları, bu değişimler sanki hiç olmamış gibi rasyonel temelde üretim düzeni hala mevcutmuş gibi bir izlenim vermektedir. Her şeyin kendisinin ötesine geçerek üretim düzeninde sahip olduğu anlamı yitirmesine rağmen ya da tüketim düzeninde sistemi tamamlayan yeni anlamlara sahip olmuşken, kitle iletişim araçları bu durumu perdeleyerek başka bir şekilde ifade edecek olursa gerçekliği çarpıtarak yanılısamaya neden olmaktadır. Kitle iletişim araçlarının sanki her şey eskisi gibi yani rasyonel temelde üretim düzeni varmış gibi yanlış bir izlenimi insanları düşünmekten alıkoyarak vermektedir. Bu bağlamda şu işlevleri gerçekleştirir. Birincisi insanları aşırı haber ve programlarla anlam bombardımanına tutar. İkincisi her şeyi eğlenceyle harmanlayarak verir. Üçüncüsü kesintisiz görüntü akışı, ses ve imgeler insanların algılarını yorar. Dördüncüsü kitle iletişim araçları insanları olayın içine gereğinden fazla çeker. Böylece belirli bir mesafe ile anlam kazanan gerçekliğe insanlar yaklaştırılarak bütünsellikten koparılmaktadırlar ve araç kendi gerçeğini sunarak insanlarda algısal olarak yanılısamaya yol açmaktadır.

Kaynakça

- Adanır, Oğuz (2011). “Teknolojik Gelişmeden Nesne Teknolojisine ya da Toplumsal Gelişme Nasıl Durakladı?”. *Özne: Baudrillard Sayısı*, 14: 7-22.
- Adanır, Oğuz (2017). *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*. İzmir: Eylül Sanat Yayıncılık.
- Baudrillard, Jean (2004). *Tam Ekran*. Çev. Bahadır Gülmez. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Baudrillard, Jean (2009). *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında bir Eleştiri*. Çev. Oğuz Adanır ve Ali Bilgin. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, Jean (2011). *Çaresiz Stratejiler*. Çev. Oğuz Adanır. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, Jean (2012). *Karnaval ve Yamyam*. Çev. Oğuz Adanır. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, Jean (2015). *İlahi Sol*. Çev. Oğuz Adanır. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, Jean (2016a). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*. Çev. Oğuz Adanır. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, Jean (2016b). *Simülakrlar ve Simülasyon*. Çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Baudrillard, Jean (2017). *Sessiz Yiğınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*. Çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, Jean (2018). *İmkânsız Takas*. Çev. Ayşegül Sönmezay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, Jean (2019a). *Kusursuz Cinayet*. Çev. Necmettin Sevil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, Jean (2019b). *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*. Çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Çimen Ülhak (2018). *Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durutürk, Bilge (2018). "Michel Foucault'nun İktidar ve Özne Kavramlarına Bir Bakış: Gözetim Toplumu". *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(3): 959-972.
- Foucault, Michel (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, Michel (2002). *Toplumunu Savunmak Gerekir*. Çev. Şehsuvar Aktaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, Michel (2003a). *Cinselliğin Tarihi*. Çev. Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel (2003b). *İktidarın Gözü*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel (2006a). *Kliniğin Doğuşu*. Çev. İnci M. Uysal. Ankara: Epos Yayınları.
- Foucault, Michel (2006b). *Deliliğin Tarihi*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, Michel (2011a). "Hakikat ve İktidar". *Entelektüelin Siyasi İşlevi. Seçme Yazıları 1*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 58-84.
- Foucault, Michel (2011b). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. Çev. Işık Ergüden vd. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel (2011c). *Büyük Kapatılma*. Çev. Işık Ergüden ve Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus*. Çev. Ferhat Taylan. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Foucault, Michel (2014). *İktidarın Halkaları. Özne ve İktidar, Seçme Yazıları 2*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel (2019). *Özne ve İktidar*. Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keskin, Ferda (1996). “Foucault’da Şiddet ve İktidar”. *Cogito*, 6-7: 91-105.
- Lemke, Thomas (2016). *Politik Aklın Eleştirisi: Foucault’nun Yönetimsellik Çözümlemesi*. Çev. Özge Karlık. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Mertek, Sefa (2020). “Bilgi ve İktidar Kısacasında Üniversiteler ve Sosyal Bilimler: Foucaultcu bir Yaklaşım”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(1): 78-79.
- Sarup, Madan (1995). *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*. Çev. Abdülbaki Güçlü. Ankara: Ark Yayınları.
- Tekelioğlu, Orhan (2003). *Foucault Sosyolojisi*. Bursa: Alfa Aktüel.
- Virilio, Paul (2003). *Enformasyon Bombası*. Çev. Kaya Şahin. İstanbul: Metis Yayınları.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*